

13

Yhteenveto

Osallisuus lähtökohtana, käytäntönä ja tavoitteena edellyttää moniulotteista lähestymistapaa

Mia Tammelin, Outi Alakärppä & Henna Pirskanen

Teoksessa olemme hahmottaneet osallisuuden paikantumista kolmelle eri kehälle: 1) ihmisen omaan elämään, arkeen ja sosiaalisiin suhteisiin, 2) yhteisöihin, kohtaamisen instituutioihin ja vaikuttamisen prosesseihin asiakkuudessa ja palveluissa sekä 3) yhteiseen hyvään tai yhteiskuntaan (ks. Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017; vrt. Salminen, Lehtonen, Rikala, Kuusisto, Luoma-Halkola, Puumala, Sointu, Wallen & Häikiö 2021). Tässä yhteenvetoluvussa tarkastelemme tämän teoksen keskeisiä näkökulmia osallisuuden rakentumiseen, sen edistämiseen ja sitä estäviin käytäntöihin. Samaan aikaan yhteenvetoluvussa tarkastelu kiinnittyy laajempaan kysymykseen sosiaalityön, käytännön, sitä ohjaavan politiikan ja tutkimuksen mahdollisuuksista edistää osallisuutta. Teoksen laajana tavoitteena on ollut osallisuutta koskevan keskustelun ja tutkimuksen jäsentäminen, vaikka emme pyrkineetkään yksittäiseen laajaan määritelmään tai näkökulmaan. Seuraavassa kiteytämme teoksen lukujen sisältöä ja niiden paikantumista osallisuuden kehille. Tutkimusten asettaminen tietyille kehille ei ollut täysin mutkatonta, ja ne saattavat paikantua usealle eri kehälle samaan aikaan.

Näkökulmia osallisuuden kehiin

Osallisuutta ihmisen omaan elämään ja arkeen (kehä 1) lähestyimme oman elämän ja arjen yhteisöjen näkökulmasta (luvut 2 ja 3). Kirjan luvut havainnollistivat, että osallisuuden edistämisen edellytykset voivat vaihdella riippuen asiakkaiden taustoista ja elinpiiristä, mutta myös heidän elämänvaiheestaan ja käyttämistään palveluista. Tätä taustaa vasten keskeisiksi tulevat kysymykset: Millaisia ovat asiakkaan omat resurssit ja autonomia? Mahdollistuuko osallisuus kaikille yhdenvertaisesti vai pelkästään niille asiakkaille, joilla on resursseja ja toimintamahdollisuuksia jo ennestään?

Paula Vasaran, Lina van Aerschotin ja Tiina Sihdon (luku 2) mukaan osallisuuden kokemus on välttämätön osa hyvää elämää, ja sen toteutumisen mahdollisuus on siten turvattava jokaiselle. Sosiaalityön yhtenä osallisuutta edistävänä tehtävänä tulisikin olla sellaisten ”tilojen” luominen ja tarjoaminen, joissa asiakkaat erilaisine taustoineen ja elämäntilanteineen tulevat kohdatuiksi ja saavat mahdollisuuksia luoda vastavuoroisia suhteita (ks. myös Korkiamäki ja Määttä, luku 3; Isola ym., luku 10). Tämä mahdollistaisi sen, että asiakkaan yksilölliseen tarpeeseen kokea arvokkuutta ja merkityksellisyyttä (Isola ym. 2017, 38) omassa elämässään, arjessaan, mutta myös yhteiskunnassa, pystyttäisiin vastaamaan. Näin ollen kohtaamisen kautta asiakkaille avautuisi myös osallisuus vaikuttamisen prosesseihin asiakkuudessa ja palveluissa (mm. Alin ym., luku 4).

Osallisuutta yhteisöihin, kohtaamisen instituutioihin ja vaikuttamisen prosesseihin asiakkuudessa ja palveluissa (kehä 2) lähestyimme ammattilaisten, palvelujärjestelmän ja instituutioiden näkökulmasta (luvut 4, 5, 6, 7 ja 8). Nämä luvut käsittelevät yhtäältä ammattilaisten näkemyksiä osallisuuden tukemisesta ja toisaalta palvelurakenteiden ja ammattilaisten toiminnan yhteyksiä asiakkaiden osallisuuden kokemuksiin.

Kirjan luvut osoittivat, että asiakkaan rooli on usein kapea, ja hänen tulee sopeutua palvelujärjestelmän toimintamalleihin. Samaan aikaan asiakkaan tulee olla myös aktiivinen toimija ja ottaa vastuuta omasta tilanteestaan (mm. Mänttari-van der Kuip ym., luku 6). Luvuista kävi myös ilmi, että sosiaalityöhön ja -palveluihin ja niiden järjestämiseen liittyy rakenteellisia tekijöitä, kuten palvelujen organisointiongelmat (Mänttari-van der Kuip ym., luku 6), palvelujen huono laatu tai se, ettei palvelu vastaa palvelutarpeeseen (Alin ym., luku 4; Tiitinen & Logren, luku 8). Muita rakenteellisia tekijöitä, joita esiintyi, olivat palvelujen tehostaminen, digitaalisation mukanaan tuomat mahdollisuudet ja rajoitteet (Tammelin ym., luku 7) sekä palveluprosessista vetäytyvät asiakkaat (Ylistö ym., luku 5). Nämä edellä kuvatut tekijät heikentävät osaltaan osallisuuden edistämistä, joka kuitenkin on keskeinen tavoite sosiaalityössä (STM 2024). Samaan aikaan sosiaalityötä vaivaa rakenteellinen ja pitkäkestoinen aliresursointi, mikä heijastuu esimerkiksi työntekijöiden kiireenä ja työhyvinvoinnin vajeina. Näin ollen osallisuuden edistäminen ja sen säilyttäminen yksinomaan yksittäisen työntekijän tai tiimin harteille on kohtuutonta. Tuleekin kysyä: Mitkä ovat ne keinot, joilla rakenteellisesti tuetaan lainsäädännön edellyttämää osallisuuden edistämistä?

Osallisuutta yhteiseen hyvään tai yhteiskuntaan (kehä 3) tarkastellessamme kiinnityimme osallisuutta edistävien sosiaalityön käytänteiden arviointiin ja kehittämiseen sekä eettisiin näkökulmiin (luvut 9, 10, 11 ja 12). Kirjan lukujen perusteella osallisuuden edistämiseen, tutkimiseen ja kehittämiseen liittyy edelleen jännitteitä ja monia avoimena olevia kysymyksiä sosiaalityössä. Erityistä huomiota vaativat eettiset kysymykset, jotka edellyttävät niin tutkijoilta kuin ammattilaisilta sensitiivisyyttä ja reflektointia. Olennaista on kysyä, kenen ääni sosiaalityössä ja -palveluissa kuuluu, ts. kenellä on tietoa ja valtaa (ks. Isola ym., luku 10), ketä osallisuutta tarkastelemaan tutkimuksiin ja osallisuutta edistävään kehittämistoimintaan tavoitetaan ja millaisia reunaehdoja palvelujärjestelmä ja tutkimus- ja kehittämiskontekstit pitävät sisällään (Kivistö & Hokkanen, luku 9, Piippo ym., luku 11). Voi olla, ettei kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia tavoiteta osallistumaan tutkimuksiin tai kehittämään osallisuutta palveluissa. Osallisuus voi myös kiinnittyä kiinteästi ohjauksen ja lainsäädännön virittämälle palvelukehittämisen kentälle (Kiili ym., luku 12).

Kirjan luvut (ks. mm. Kiili ym., luku 12) saavatkin pohtimaan osallisuuden määrittelyä poliittisessa ohjauksessa ja päätöksenteossa, sillä osallisuuskäsitteen ymmärtäminen ja määrittely edellyttää vaivannäköä niin sosiaalityön ammattilaisilta kuin asiantuntijoilta. Onko vaarana, että osallisuus jää päälleliimatuksi periaatteeksi tai mantraksi (Cowden & Singh 2007), jos sen sisältöjä ja tavoitteita ei tarkemmin määritellä? Sellaiset periaatteet, joilla ei ole täsmällisiä määrityksiä, eivät edistä tai kykene lunastamaan niille asetettuja tavoitteita. Esimerkiksi, jos tasa-arvo on tavoitteena, ei sen edistämiseksi riitä, että tasa-arvon periaatetta toistetaan julkilausumisissa, vaan sen lisäksi tarvitaan käytäntöjä ja päätöksiä, jotka tosiasiallisesti edistävät tasa-arvoa.

Osallisuuden monitahoiset lähestymistavat

Johdannossa ja useassa kirjan luvussa on tuotu esille osallisuutta koskevan keskustelun hajanaisuus ja monimuotoisuus. Teoksen laajana tavoitteena onkin ollut jäsentää osallisuutta koskevaa keskustelua käsittelemällä erilaisia lähestymistapoja. Jokaisessa erillisessä luvussa tutkijat ovat tehneet erilaisia paikannuksia osallisuuskeskustelujen kentällä.

Teoksen yhteistä laajaa viitekehystä osallisuuden kehistä on hyödynnetty osassa lukuja (luvut 2, 6; ks. Taulukko 13.1.). Luvussa 2 Vasara ja kollegat analysoivat etsivän vanhustyön asiakkaiden ja ammattilaisten kokemusten kautta osallisuuden edistämistä omaan elämään, palveluihin ja yhteiseen hyvään käyttäen autonomian, kiinnittymisen ja vastavuoroisuuden käsitteitä. Maija Mänttari-van der Kuip ja kollegat luvussa 6 käsittelevät puolestaan osallisuuden toista kehää, osallisuutta palveluissa, ja työntekijöiden kokemuksia sen edistämisestä.

Kaikkiaan tarkastelu osoittaa, että osallisuuden jäsentäminen kehien kautta mahdollistaa osallisuuden hienosyisen tarkastelun, mutta samaan aikaan se muodostaa kokonaiskuvan elämän eri osa-alueilta. Osallisuus voi toteutua monin eri ta-

voin eri konteksteissa.

Osallisuuden kehien ohella osallisuutta käsitellään teoksessa myös muiden viitekehysten ja jäsenysten kautta. Luvussa 8 Sanni Tiitinen ja Aija Logren tarkastelevat osallisuuden rakentumista tilanteisesti. Tilanteinen osallisuus valottaa osuvasti sitä, kuinka osallisuus rakentuu 'hetkissä', jos asiakas pääsee kertomaan toiveistaan ja tavoitteistaan ja jos nämä tulevat huomioiduiksi asiakaskohtaamisissa.

Vastaavasti teoksessa osallisuus jäsenyyty edelleen tilanteisen lähestymistavan ohella kokemuksena toisiin kytkeytymisestä, kuulumisesta ja suhteesta yhteisöön. Käsitteet kuten yhteisöllinen osallisuus (Korkiamäki & Määttä, luku 3), kuulumisen tunne (Korkiamäki & Määttä, luku 3; Kiili ym., luku 12), humaani osallisuus ja solidaarisuus (Korkiamäki & Määttä, luku 3) liikkuvat sosiaalisten suhteiden, ryhmien ja yhteisöjen tasolla. Näiden määrittelyjen voi nähdä rakentavan osallisuutta yhteisöllisenä ilmiönä, joka korostaa osaltaan myös sitä, ettei osallisuustyökään saisi kipristyä yksilökohtaiseksi ja yksilöä muuttamaan pyrkiväksi työskentelyksi.

Rakenteiden tasolla teoksessa tehdään paikannuksia muun muassa yhteiskunnalliseen osallisuuteen (Tiitinen & Logren, luku 8) ja osallisuudesta poliittisena käsitteenä (Kiili ym., luku 12). Uusliberalistisen aktiivisen kansalaisuuden ihanteen keskustelun esittely (Mänttari-van der Kuip ym., luku 6) tuo osaltaan näkyväksi, että osallisuus voi olla poliittisesti latautunut käsite.

Näiden lähestymistapojen ohella teoksen luvut ovat eritelleet tärkeällä tavalla osallisuutta palveluissa ja kohtaamisissa. Maija Mänttari van der Kuip, Sami Ylistö ja Paula Vainikka (luku 6) sekä Mari Kivistö ja Liisa Hokkanen (luku 10) ovat pohtineet asiakasosallisuutta. Luvussa 4 Minna Alin ja kollegat ovat jaotelleet prosessi-osallisuutta ja kohtaamisosallisuutta palveluissa.

Osallisuutta edistetään osallisuustyöllä (Isola, Hekkala & Leppänen, luku 10). Tällä tarkoitetaan muun muassa tien avaamista ja yhteyksien luomista yksilölle erilaisiin vallan lähteisiin. Myös osallisuutta koskevassa tutkimuksessa toteutetaan 'osallisuustyötä' tutkimusprosessin eri vaiheissa. Olennaista onkin tarkastella myös sitä, miten osallisuutta koskevaa tietoa tuotetaan, kenen toimesta ja millä ehdoin. Teoksen luvuissa on tartuttu myös tiedontuotannon ja -muodostamisen tapoihin muun muassa tutkimuksessa (Piippo ym., luku 11) sekä jaettuna tiedonmuodostuksena ja asiantuntijuutena (Kivistö & Hokkanen, luku 9). Tiedonmuodostusta koskevat tarkastelut ovat tärkeitä tutkimuskohteita myös jatkossa.

Osallisuuden kokemuksella on seurauksia. Onnistuessaan se tuottaa hyvinvointia ja kuulumisen tunnetta. Jos puolestaan osallisuutta ei koeta – esimerkiksi yksilön kokemus siitä, ettei ole osallinen sosiaalityön kohtaamisessa – voivat seuraukset olla hyvinvointia rapauttavia. Vaikutukset ulottuvat myös sosiaalityön tavoitteiden toteutumiseen. Esimerkiksi voi olla niin, että asiakas 'vetäytyy' palveluista, jos palvelun käytännöt etäännyttävät tai hän ei näe edes tarvetta palvelulle (Ylistö ym., luku 5). Yhtä lailla osallisuutta voivat rapauttaa toimimattomat digitaaliset järjestelmät tai se, ettei osaamista digitaalisten laitteiden käyttämiseen ole (Tammelin ym., luku 7).

Taulukko 13.1. Koonti kirjan lukujen tutkimusaiheista, osallisuutta koskevista lähestymistavoista, aineistoista ja menetelmistä.

Luku	Tutkimuksen aihe	Osallisuuden tarkastelussa hyödynnetyt lähestymistavat	Aineistot	Menetelmälliset ratkaisut
2. Vasara ym.	Etsivän vanhustyön asiakkaiden osallisuuden rakentuminen	Osallisuuden kolme kehää	Asiakkaiden ja ammattilaisten haastatteluaineistot	Teoriaohjaava sisällönanalyysi
3. Korkiamäki & Määttä	Yksinmaahantulleiden turvapaikanhakijanuorten, aikuisten maahanmuuttajien, yläkouluikäisten nuorten sekä korkeakoulussa opiskelevien nuorten aikuisten osallisuuden kokemuksen muotoutuminen yhteisöissä	Osallisuus yhteisöllisen, humanin osallisuuden, kuulumisen tunteen ja solidaarisuuden näkökulmista tarkasteltuna	Kirjoittajien aikaisempien tutkimusten laadulliset aineistot	Teoreettinen ja käsitteellinen jäsentely
4. Alin ym.	Neurokirjon nuorten osallisuuskokemukset palvelujärjestelmästä sekä ammattilaisten kohtaamisista	Prosessiosallisuus ja kohtaamisosallisuus	Nuorten haastatteluaineisto	Abduktiivinen sisällönanalyysi
5. Ylistö ym.	Palveluista vetäytyminen nuorten aikuisten sosiaalipalveluissa	Puutteet osallisuuden toteutumisessa, palveluista vetäytyminen	Ammattilaisten haastatteluaineisto	Teoriaohjaava sisällönanalyysi
6. Mänttärin van der Kuip ym.	Nuorten aikuisten osallisuuden edistäminen sosiaalipalveluissa	Osallisuuden kolme kehää, osallisuus uusliberalistisena aktiivisena kansalaisuutena ja asiakkuutena	Ammattilaisten haastatteluaineisto	Aineistolähtöinen refleksiivinen teemaanalyysi
7. Tammelin ym.	Digitaalinen sosiaalityö nuorten aikuisten sosiaalityössä	Digiosallisuus	Ammattilaisten ja nuorten aikuisten haastatteluaineistot	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi
8. Tiitinen & Logren	Asiakkaan haastaminen ja osallisuuden mahdollisuudet kuntouttavassa työtoiminnassa	Tilanteinen osallisuus ja yhteiskunnallinen osallisuus	Kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjausvuorovaikutusaineisto	Keskustelunanalyysi
9. Kivistö & Hokkanen	Asiakasosallisuusryhmät tietokäytäntöinä ja vuorovaikutteisina vaihtoalueina vammaissosiaalityössä	Asiakasosallisuus rakenteellisenä toimintatapana ja palvelujärjestelmäosallisuutena; jaettu asiantuntijuus	Asiakasosallisuusryhmäaineisto	Teoriaohjaava teemoittelu
10. Isola ym.	Osallisuustyö lastensuojelun kokemuksumpanuudessa, yhteisöllisessä maahanmuuttajatyössä ja yhteisöllisessä päihdetyössä	Osallisuustyö vallan, toimijuuden ja osallisuuden näkökulmista tarkasteltuna; vallan uudelleen jakaminen	Etnografinen havainnointiaineisto	Refleksiivinen muistelu
11. Piippo ym.	Naisvankien traumakokemusten tutkiminen ja osallisuus tiedontuotannossa	Osallisuus tutkimukseen ja osallistuminen tiedon tuottamiseen	Kysely- ja haastatteluaineistot	Tutkijoiden aineistonkeruukokemukset RITA-tutkimushankkeessa
12. Kiili ym.	Osallisuuden käsite lapsiperheiden sosiaalipalveluissa	Osallisuuskuulumisen ja osallisuuden tunteena, sosiaalisena, yhteiskunnallisena ja poliittisena käsitteenä, palveluosallisuus	Dokumenttiaineisto; THL:n julkaisemat dokumentit	Aineistolähtöinen refleksiivinen teema-analyysi

Lopuksi

Osallisuus voi toteutua monin eri muodoin ja eri elämänalueilla. Toisaalta olennaista on myös kysyä, millaista on 'osallisuus', jota sosiaalityö tai sitä koskeva tutkimus, tai laajemmin yhteisöt ja yhteiskunta tunnistaa. Voi olla niin, että osallisuuden muodot, sitä edistävät toimintamallit ja kokemus yhtäällä ammatillisena ja poliittishallinnollisena käytäntönä ja toisaalta osallisuuden kokemus ja muodot ihmisten arjessa, eroavat. Vaarana on, että osallisuus, etenkin asiakasosallisuus, typistetään tiukkoihin raameihin. Nämä raamit eivät välttämättä vastaa ihmisten todellisia osallistumismahdollisuuksia tai -muotoja tai heidän tarpeitaan. Tällä teoksella olemme pyrkineet osaltamme tuottamaan tietoa, joka auttaa jatkossa osallisuuden jäsentämistä entistä täsmällisemmin niin käytännössä, kehittämistyössä, tutkimuksessa kuin sitä koskevassa päätöksenteossa ja lainsäädännössäkin.

Osallisuutta koskeva tutkimus on rikasta – ja tämä on tärkeää myös jatkossa. Tutkimus on kohdentunut laajasti eri asiakasryhmiin ja tarkastellut sitä eri teorioiden ja käsitteiden kautta. Tästä huolimatta, tai ehkä tämän ansiosta, on tunnistettavissa alueita, joihin tulevan tutkimuksen olisi hedelmällistä kohdentua jatkossa. Tässä teoksessa on käyty osallisuutta koskevaa kiinnostavaa teoreettista ja käsitteellistä tietopohjaa koskevaa keskustelua. Myös jatkossa osallisuutta tulisi tarkastella edelleen suhteessa sosiaalityön käytäntöön sekä tutkimuksen lähikäsitteisiin. Tällaisia käsitteitä ovat muun muassa toimijuus (esim. Jyrämä 2007; ks. Isola ym. tässä teoksessa), valta (esim. Niemi 2014; ks. Isola ym. tässä teoksessa), valtaistuminen (esim. Hokkanen 2009; Pease 2002) sekä kuuluminen (esim. May 2011; ks. Kiili ym. tässä teoksessa) ja solidaarisuus (ks. Korkiamäki & Määttä tässä teoksessa; Russell 2017). Teoreettinen ja käsitteellinen tarkastelu täsmentää, mistä oikeastaan puhumme, kun puhumme osallisuudesta.

Tutkitun tiedon hyödyntäminen käytännössä on niin ikään tärkeää. Tiedon soveltamista ja hyödyntämistä voidaan tehdä monin eri tavoin. NuoriSO-hankkeessa osallisuutta tarkasteltiin nuorten aikuisten (18–29-vuotiaat) sosiaalityössä eri näkökulmista. Hankkeen päätteeksi kiteytimme joitakin keskeisiä esille nousseita teemoja ja osallisuutta tuottavia tekijöitä kuvaksi, jonka toivomme edistävän tiedon välittämistä tutkijoilta käytäntöön. (Ks. Liite 13.1 ja 13.2.)

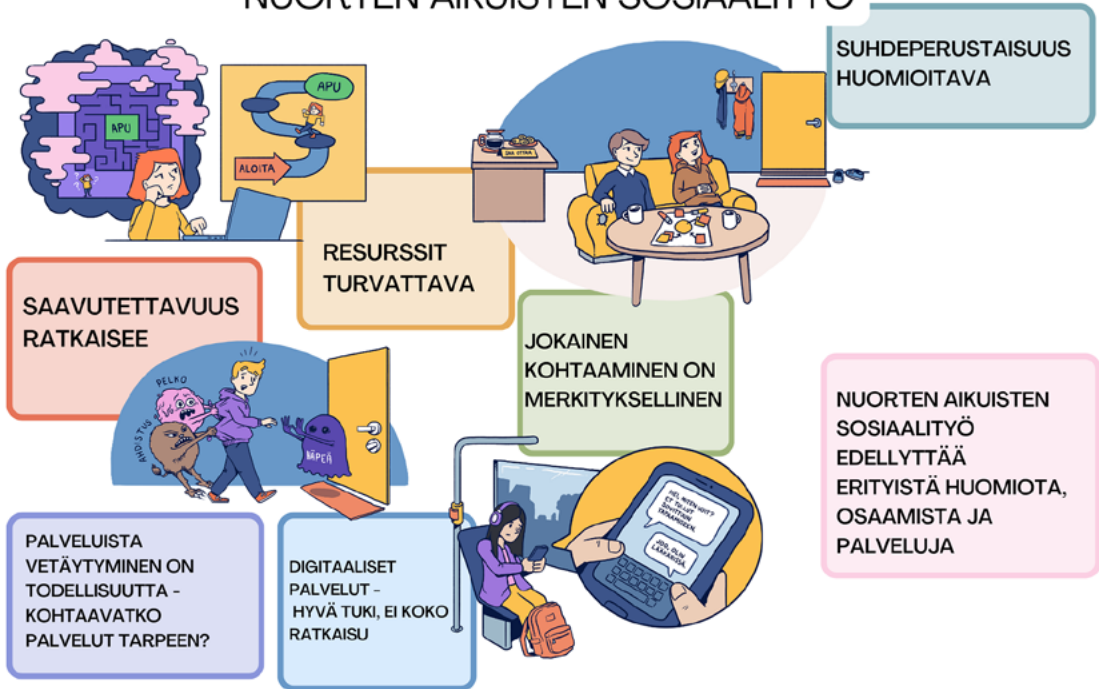
Teos on kaikkiaan osoittanut, että Suomessa tehdään moninäkökulmaista, korkealaatuista ja teoreettisesti kiinnostavaa osallisuutta koskevaa tutkimusta, johon tutkimusperustainen kehittämistyö ja päätöksenteko voi nojata. Samalla tutkimukset osoittavat, että osallisuutta tulee tarkastella hienosyisesti ja täsmällisesti niin käsitteellisesti kuin käytännössäkin. Osallisuus ja sen edistäminen sosiaalityössä edellyttää tiivistä ja laajaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä rakenteet, jotka mahdollistavat tämän. Osallisuutta ei kuitenkaan tulisi kipristää vain poliittishallinnolliseksi käsitteeksi. Osallisuuden toteutumisen mahdollisuus on turvattava jokaiselle.

Lähteet

- Cowden, S. & Singh, G. (2007). The 'User': Friend, foe or fetish?: A critical exploration of user involvement in health and social care. *Critical Social Policy* 27(1), 5–23. <https://doi.org/10.1177/0261018307072205>
- Hokkanen, L. (2009). Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 315–337.
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Jyrkämä, J. (2007). Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välillä*. Juva: PS-kustannus, 195–217.
- Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 9–17.
- May, V. (2011). Self, belonging and social change. *Sociology* 45(3), 363–378. <https://doi.org/10.1177/0038038511399624>
- Niemi, P. (2013). Hyvä, paha valta. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 31–54.
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A.-L. (2013). Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reuna-ehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 113–145.
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A.-L. (2014). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus* 22(3), 227–244. <https://journal.fi/janus/article/view/51212>
- Pease, B. (2002). Rethinking Empowerment: A Postmodern Reappraisal for Emancipatory Practice. *The British Journal of Social Work* 32(2), 135–147. <https://doi.org/10.1093/bjsw/32.2.135>
- Russell, A. (2017). Competent solidarity: the alternative for professional social work. *Aotearoa New Zealand Social Work* 29(2), 137–144. <https://doi.org/10.11157/anzswj-vol29iss2id406>
- Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A.-K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus localis* 49(3), 80–98. <https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2024). *Osallisuuden edistäminen*. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Liitteet

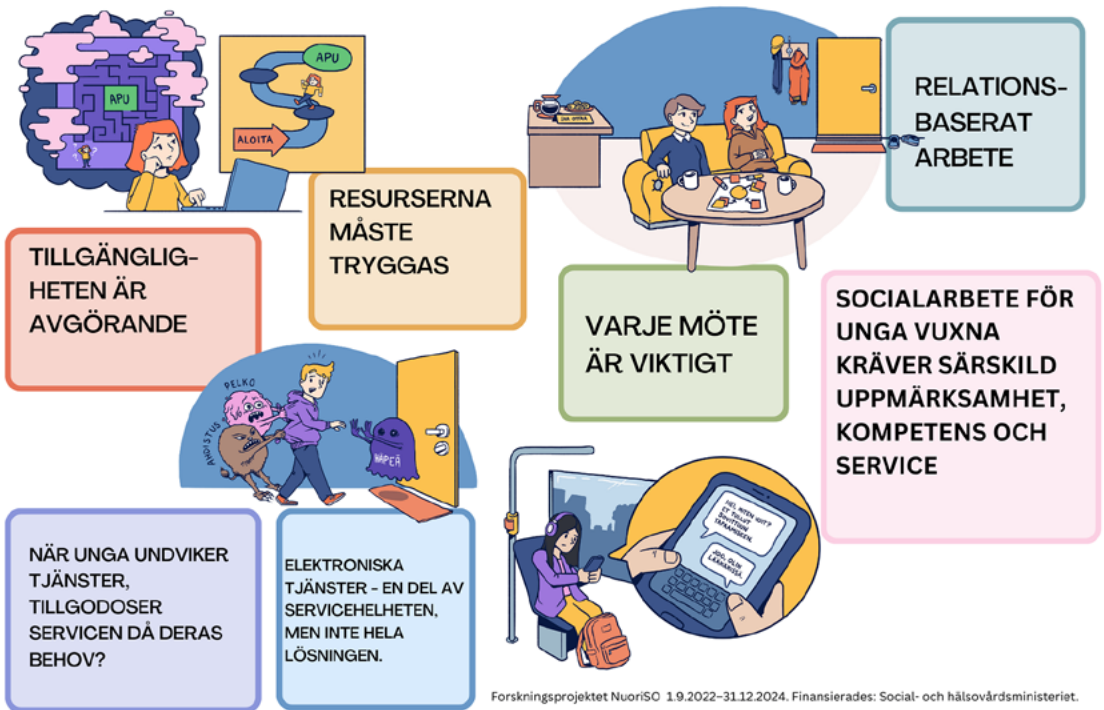
NUORTEN AIKUISTEN SOSIAALITYÖ

NuoriSO- tutkimushanke 1.9.2022–31.12.2024.
Hanketta rahoitti: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Liite 13.1. NuoriSO –hankkeen (2021-2024) kiteyttämät osallistumista edistävät tekijät nuorten aikuisten sosiaalityössä (suomeksi). (Kuvat: NuoriSO- hanke, piirros Tussitaikurit.)

SOCIALARBETE FÖR UNGA VUXNA

Liite 13.2. NuoriSO –hankkeen (2021–2024) kiteyttämät osallistumista edistävätkä tekijät nuorten aikuisten sosiaalityössä (ruotsiksi). (Kuvat: NuoriSO- hanke, piirros Tussitaikurit.)